

A rendkívül gondos szerkesztői és lektori munkának köszönhetően – nem feledkeztek meg az idegen nyelvű tartalmi kivonatokról sem – alig akad hiba a jól megválasztott, szép betűkkel szedett kötetben.

Külön említést érdemelnek az ábrák, amelyek elfogadható nyomdai kivitelezésük ellenére sem tudják pótolni a színes képek által nyújtott esztétikai élvezetet, még egy szigorúan tudományos könyvben sem. Talán valamilyen forrást fel lehetett volna kutatni ehhez, hiszen a műves kivitelezésre

meg lett volna a lehetőség. A színes borító C-iniciálés lapja méltó és illő az ünnepi „csokorhoz” és Csapodi Csabához, akinek nemcsak kiadványok sora s az MTAK Kézirattára köszönhet igen sokat, hanem munkatársai, tanítványai, barátai és tisztelői is. (*Rozsondai Marianne szerkesztő: Jubileumi csokor Csapodi Csaba tiszteletére. 'Tanulmányok'. Argumentum Kiadó, Bp., 2002, 433 p.*)

Muszka Erzsébet
középiskolai tanár

Minerva idomított baglya, avagy a fenntartható filozófia

Magyar filozófusok egy csoportja úgy döntött, hogy „bevezeti” a honi filozófiai életbe az alkalmazott filozófia néven ismert, minek is nevezzük, filozófiai irányzatot, értelmezési technikát, gondolkodási módszert, társadalomterápiás eljárást. A Nyugaton, elsősorban az angolszász világban művelt eljárás hazánkban eddig kevésbé volt ismert, még kevésbé gyakorolt – eltekintve az abortusz és az eutanázia kérdéseiről írott, részben idevágó hazai irodalomtól –, így éppenséggel ideje lehetett számot vetni e diszciplína lehetőségeivel, illetve (hazai) esélyeivel. A szóban forgó kötet, amely a hasonló címmel Kecskeméten megrendezett konferencia előadásait tartalmazza éppen erre vállalkozott. Alkalmazott filozófia van – hogyan lehetséges? – kérdezhetnénk a némileg agyonhasznált fordulattal, ám a konferenciakötet valójában nem győzi meg az érdeklődő olvasót, hogy a filozofálásnak ez a módja valóban létezik.

1. A kötet első része az alkalmazott filozófia mibenlétének és létjogosultságának fogas kérdését exponálja. Karikó Sándor a konferencia egyik szervezője és e kötet szerkesztője szerint „mindenekelőtt az öndefiníció- és értelmezés kinkeserves munkálatait szükséges elvégeznünk.” Tekintettel a résztvevők meglehetősen különböző intellek-

tuális-bölcseleti hátországára, hovatartozására, kezdetben mindössze a filozófia és az alkalmazás értelmezésében kellett volna nagyjából dűlőre jutniuk, hogy ezt követően a kettő összekapcsolásának lehetőségeiről essék szó.

A meglehetősen heterogén filozófiai hagyományt képviselő hozzászólók nagyjából két csoportra oszthatóak: az analitikus filozófia forrásvidékeken szocializálódott szerzők – Szécsi Gábor, Tóth I. János –, rögzítik aényt, hogy ti. „a nagy filozófiai tradíció nyelve elveszett, s az életproblémák értelmezési szükséglete magától értetődő módon váltotta ki a kritikai és az analitikus módszer alkalmazását az emberi gyakorlat valamely, zömmel újszerű”, a korábbi szabályrendszerekbe nem illeszkedő problémájára. E megoldásra, de legalább megértésre váró új kérdéseket mindannyian ismerjük: ökológia, orvosi etika, bioetika, a tudományos és technikai változások új lehetőségei (génmanipuláció, klónozás stb.), a különböző szaketikák, (gazdaság, üzlet, jog, oktatás, sport) felvirágzása, egészen az állati jogok „morális” megalapozásig. Az alkalmazott filozófia voltaképpen nem lenne más, mint *a mindennapi élet gyakorlati és erkölcsi orientáltságú terápiás analízise*; önmeghatározási komplexusok nem gyötrik, ha egy probléma felmerül, elemzi, megoldja. De mindenképpen foglalkozik vele. A filozófus a pap és a bölc-

helyett legyen inkább ügyvéd és mérnök, így Richard Rorty. Kezelje azokat a sajátlagos problémákat, amelyekben „a múlt nyelve ellentétben áll a jövő igényeivel”.

A kontinentális filozófia kötetben megszólaló, maguk is sokfelől érkező képviselői, ugyancsak másképp fogják fel az alkalmazott filozófia mibenlétét. Mindenekelőtt elhárítják az alkalmazás eszközjellegű, az elmélet „gyakorlatba fordítását” implikáló jelentését, s eltérő módon, de magát a Filozófiát, illetve annak végső soron perennális „gyakorlatát” tekintik az új diszciplína autentikus létformájának is. Valójában tehát nincs új a nap alatt.

Így Király I. István (Kolozsvár) szerint „ez nem egy adott filozófia bevetése valaminek a megértésére, inkább a filozófia egy olyan állapota, amelyben az megnyílik az aktuális – azaz aktusban lévő – egzisztenciális-történelmi kihívásoknak”. Király az alkalmazás terminus minuciózus preparálásával arra jut, hogy legyen az metafora, érvényesítés vagy hasznosítás – az mindig kimondott, körvonalazott, tartalmas és tagolt *tittelevőség*, egyszerű: aktualizálás. Kihívó nagy témái: Múlt és Voltság, Titok és Hallgatás, Határ és Halál.

Losonczi Alpár (Újvidék) előadása a filozófia és a tudomány történetileg változó viszonyából vezet le az alkalmazott filozófia lehetséges funkcióját: a filozófia normatív illetékességének visszaszorulása a tudományok javára, új típusú kapcsolatot vagy annak szükségletét teremti „tudás és nem-tudás változó tartományainak határán”. A tudomány kiterjedt és immanens dinamikáját a növekvő „nem-tudás”, és a normatív döntéseket övező, növekvő bizonytalanság kíséri. Dönteni azonban kell, és „a jelen felett virasztó filozófia” nem teheti meg, hogy elhárítsa magától ennek a felelősségét. Losonczi a bioetika és az ökológia területéről vett példákkal – Peter Singer, Hans Jonas és Vittorio Hösle nyomán – a filozófia észjárásának módosulását állapítja meg. Ennek summája egy olyan komplex filozófiai értelmezés lenne, amely a gyakorlati

filozófia mentén alkotja meg a korrall kritikái párbeszédet folytató gondolkodást.

Veres Károly (Kolozsvár) kiváló előadása az alkalmazott filozófia terminust eleve a modernitás episztemológiára szűkített filozófia-értelmezéshez kapcsolja. A posztmodern kontextusában megszűnik a filozófia e redukált felfogása, a filozófia új önszemléletét és önértelmezését hordozó diskurzusban, különböző beállítódások, orientációk, paradigmák együttélése mentén jön létre „a beszélgetés közegében szerveződő poszt-filozófiai kultúra”. Ez értelemszerűen az alkalmazott filozófia mibenlétére vonatkozó nézeteket is átalakítja, hiszen a filozófia az átfogó kultúraszervezői, konstruktóri szerepköréből visszavonulva, egyre erőteljesebben a hagyomány jegyeit és funkcióit ölti magára. A filozófia már nem a kész értelem mindenféle léttörténnel és tapasztalattal szembeni, előzetes és univerzalizált önértelmezéseként jelenik meg a kultúrában, sokkal inkább egy életszerű értelmező viszonyulásként, beállítódásként, magatartásként. Ebben a perspektívában a filozófia *tényleges művelése* nem is lehet más, mint alkalmazás, s a filozófia *lényege szerint* nem lehet másmilyen, mint alkalmazott.

A kontinentális hagyománynak az alkalmazott filozófia iránti tartózkodóbb vonulatát képviselte Garaczi Imre, aki némileg szibillikus hangoltságú lekiórájában nem habozott kijelenteni, hogy „az alkalmazott filozófia elcsomagolta az évezredek kategóriákat, s ezzel megnyitotta a partikularitások orgiáját.” A „kizöklent időben” sajnálatos módon nem találkozunk a problémák megoldásakor „etikai imperatívuszt is figyelembe vevő, karizmatikus alkatú menedzserekkel, politikusokkal, szakemberekkel”.

Kiss Endre előadása, leválasztva „a végelméletek diskurzusáról”, az alkalmazott filozófia projektív karakterét emelte ki. Az alkalmazott filozófia eszerint „maga keresi ki aktuálisan vezető problémáját, maga nevezi

és formálja meg azt, maga kategorizálja és állítja be a filozófiai hagyomány egészébe vagy annak előre megválasztott részébe.” Felfogásában e pozitív heurisztika háttére maga a globalizáció, ami minden érték (és értéktelenség) átértékelésének átfogó folyamatát hozza magával. Ennek megannyi új problémája elsősorban vagy kizárólagosan egy új, most alakuló alkalmazott filozófia szerves része lesz. Kiss itt egy másik nietzschei motívumot is felfedez: az új attitűd szerve része egyfajta profilaktikus törekvés, amely az új problémák, veszélyek, konfliktusok kritikus nagyságrendjének kialakulását hivatott megelőzni.

2. A kötet második része az alkalmazás alkalmazása, tudniillik némi ízelítő az alkalmazott filozófia témaköreiből. Földesi Tamás az erkölcs és a jog legitimitációjáról, Lendvai L. Ferenc a globalizációhoz köthető alkalmazott politikai filozófiáról, Boros János a filozófia és a demokrácia egymásrautaltságától szólt. (Utóbbi az alkalmazás lendületében a magyar pártszerkezet átalakítására is konkrét indítvánnyal élt.) Napirendre került a szellem, mint filozófiai téma, a gyemekfilozófia, de a biopolitika és az Internet sem úszta meg.

A kötet végül is eredményes kísérlet egy hazánkban kevésbé ismert, s alig művelt filozófiai technika első megismertetésére, s az érdeklődés felkeltésén túl, akár inspirációt is adhat a szakma művelőinek saját álláspontjuk megfogalmazására. Minthogy a kiadvány egyben kísérlet is az alkalmazott filozófia hazai meghonosítására, talán elnézhető a recenzensnek, ha ezzel kapcsolatban is megfogalmaz néhány kisebb észrevételt.

Nem vitatva az önmeghatározás fontosságát, egy felnöveszteni kívánt diszciplína esetében, talán célszerűbb lett volna, ha legalább egy előadás áttekinti az alkalmazott filozófia eddigi történetét, legfontosabb szerzőit, kitüntetett témáit, kutatási stratégiáit, alapszövegeit, elemzési technikáit, csak rá jellemző eljárásait (ha vannak ilyenek), intézményi kereteit, hazai előzményeit, kap-

csolódási pontjait stb. A kötet első részét kitevő – egyébként helyenként kifejezetten nívós és élvezetes – szövegek gyakran egymást átfedő, alkalmi metafizikai közelítések az alkalmazott filozófiához; közös vonásuk, hogy egyikük sem az alkalmazott filozófia művelője.

Elmaradt az említett öndefiníciós kísérletek szembesítése, konfrontálása egymással. Aki szervezett már konferenciát, az persze tudja, hogy meglehetősen nehéz vállalkozás színvonalas vitát provokálni, hiszen – jó esetben – műgonddal elkészített szövegeket kellene kézből kontrázni. Ezúttal is az történt, hogy a szervezők minden iparkodása ellenére, egymással összeegyeztethetetlen szövegek, sőt, világok kerültek reflektálatlanul egymás mellé – cseppet sem könnyítve meg az érdeklődő olvasó, de akár a szakmabeli helyzetét sem. Ez a konferencián talán elkerülhető lett volna, ha a szervezők strukturálisan építik be a vitát azzal, hogy egy-egy reprezentatívnak szánt szöveget akár az alkalmazott filozófia mibenlétéről, akár valamelyik kitüntetett témájáról a másik oldal képviselője előzetesen megismer, és a konferencián konferál. A kötetben egy elővagy utószó pótolhatta volna a hiányt. Ennek híján az egymást követő előadások – tagadhatatlan érdekességükön túl – leginkább Márkus György rezignált diagnózisát igazolták a „rendszer” utáni filozofálás egymástól végérvényesen és visszafordíthatatlanul eltávolodott nagy tömbjeiről.

A kötet további tanulsága ennek megfelelően, hogy alkalmazott filozófia (állítólag) van ugyan, ám magyar művelői egyelőre nincsenek. A kötet szerzői – az egy Király I. István kivételével – nem lévén művelői, láthatóan kívülről, olykor távolról tekintettek tárgyukra. Hazai elfogadottságára nézve beszédes adat, hogy egy korábbi kecskeméti konferencia nyomán készült, *Filozófia az ezredfordulón* című, s a magyar mezőnyt tekintve valóban reprezentatív kötet har-

minckét előadásából egyetlenegy sem foglalkozott az alkalmazott filozófiával. Másfelől, az esettanulmányok azt sem demonstrálták elég meggyőzően, hogy valóban elháríthatatlan igény lenne művelésére. Kérdés, mennyire lehet sikeres egy filozófiai projekt művi létrehozása, ami esetünkben kivált azért meglepő, mert az alkalmazott filozófiát önmeghatározása szerint éppen a gazdátlanul heverő, filozófiai-erkölcsi értelmezésre váró állapotok, folyamatok, élethelyzetek stb. hívnák kényszerítő erővel életre. Az

alkalmazott filozófia magyarországi esélyeit illetően – hiszen a kötet valójában erről szól –, ebben a szakaszban úgy fest, kevesebb ön-reflexió és több konkrét elemzés, alkalmazás nagyobbat lendített volna az ügyön. Amiről (egyelőre) nem lehet beszélni, azt csinálni kell. Alkalmazni, akár. (*Karikó Sándor szerkesztő: Az alkalmazott filozófia esélyei. Áron Kiadó, Budapest, 2002. 221 p.*)

Jobbágy József
PhD hallgató, BKÁE

József Szentpéteri: Archäologische Denkmäler der Avarenzeit in Mitteleuropa I-II.

Csallány Dezső kézikönyvének 1956-os megjelenése óta (*Archäologische Denkmäler der Avarenzeit*) a korszak lelőhelyeinek száma háromszorosára nőtt, ezen belül a telepeké ezer fölé emelkedett. A több mint hatvanezer feltárt sír, az ásatások és terepbejárások során előkerült telepkerámia tekintélyes része publikálatlan. A kutatást az is megnehezíti, hogy a hajdani avar állam területe korántsem esik egybe a mai politikai határokkal. Ennek a hatalmas információmennyiségnek az összegyűjtéséhez látott hozzá Szentpéteri József 1983-ban.

A megjelent munka jelentőségét hangsúlyozza, hogy az avar korral foglalkozó régészek erőfeszítése inkább az egyes lelőhelyek közlésére, a leletsoportok kronológiájának, eredetének meghatározására koncentrálódik. Szentpéteri felismerte egy átfogó, jól használható adatbázis kiépítésének lehetőségét, szükségességét, és példaértékűen meg is valósította azt.

A terjedelmes mű aligha jöhetett volna létre egyetlen ember tevékenysége folytán. A Szentpéteri József szervezőmunkája révén megvalósult nemzetközi összefogás a csapatmunka szükségességét, hatékonyságát

bizonyítja. A húsz éve létrehozott projekt, mely az avar vonatkozású lelőhelyek adatainak összeállítását tűzte ki célul, az elmúlt évtized folyamán sokrétű szakmai együttműködéssé fejlődött. A munka során tudatosan háttérbe szorultak az etnikai színezetű problémák, tudományos nézetkülönbségek. A két vastos kötetet több mint kilencven fős nemzetközi szerzőgárda állította össze, külön érdemként említhető, hogy mindentűtt az illetékes megyei/területi múzeum avar korral foglalkozó kutatói vagy a terület anyagát jól ismerő régészek végezték az adatgyűjtést és a szócikkek írását.

Az új ADAM kiindulópontjaul Csallány ötven évvel korábbi koncepciója szolgált, az adatbázis egyúttal az ő gyűjtésének kiegészítése, továbbfejlesztése a modern tudomány elvárásai szerint. A könyv az 1993-ig ismertté vált közép-európai avarság emlékműanyagának bemutatására vállalkozik: tizenöt ország 3543 lelőhelyét ismerteti 568-tól a 10. század elejéig. Etnikumtól függetlenül tartalmazza az Avar Birodalom területén regisztrált régészeti jelenségeket, a politikai keretek felbomlása után pedig a maradványlakossággal kapcsolatba hozható településeket, temetőket.

A könyv két fő részből áll: az első kötet a temetők, sírok, szőrvány- és kincseletek lelőhelyeit mutatja be, a második a települések legfontosabb adatait közli. A régészeti jelenségek tulajdonságai vázlatpontokba szedve